

مجلس پنجم

چند توصیه اخلاقی در سوره اسراء

طهران، مسجد قائم

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ

الطَّاهِرِينَ

وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ مِنَ الْآنَ إِلَى قِيَامِ يَوْمِ

الدِّينِ

طراوت و شیرینی سورهٔ اسراء

قال الله الحكيم في كتابه الكريم:

﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا
مَّخْذُومًا﴾^۱

و در آیه دیگر می فرماید:

﴿وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ
مَلُومًا مَّدْحُورًا﴾^۲

^۱ سورهٔ اسراء (۱۷) آیه ۲۲. نور ملکوت قرآن، ج ۱، ص ۱۵۳:

«و هیچ گاه با خدا معبود دیگری را قرار مده، که در این صورت ملامت شده، و سر افکنده در کنج خذلان و ذلت می نشینی!»

^۲ سورهٔ اسراء (۱۷) آیه ۳۹. نور ملکوت قرآن، ج ۲، ص ۲۱۹:

بین این دو آیه شانزده آیه فاصله است، و این آیه و آن آیه با آن پانزده آیه مجموعاً هجده آیه می شود؛ یعنی آیه اول: آیه بیست و دوم از سورهٔ اِسراء، و آیه آخر: آیه سی و نهم از سورهٔ اِسراء است. **إن شاء الله** که مراجعه می کنید! هفته قبل دربارهٔ این آیات قدری صحبت شد.^۱

سورهٔ اِسراء از آن سوره‌های جانانه قرآن است! همهٔ سوره‌های قرآن جانانه است، اما بعضی از سوره‌ها است که آدم همیشه واقعاً دلش می خواهد که آن سوره‌ها را بخواند!

استحباب قرائت سُور طِوَال در نماز

ما بعضی اوقات که کمی سوره‌های بلند در نماز می خوانیم مورد اعتراض واقع می شویم که آقا پایمان درد می کند، آقا عجله داریم! آقا جان، اگر ضرورت دارد و عجله داری یا پایت درد می کند، نمازت را فردی کن و برو! و یا اگر پایت درد می کند بنشین! امام جماعت قرائتش را می خواند و هر جا پایتان درد گرفت و خسته شد، بنشینید و گوش کنید و وقتی پایتان خوب شد، دو مرتبه بلند شوید!^۲

«و با الله معبود دیگری را قرار مده، که در آن صورت به طور ملامت شده و دور افکنده گردیده، در جهنم فرو خواهی افتاد!»

^۱ متأسفانه این جلسه یافت نشد. (محقق)

^۲ الکافی، ج ۳، ص ۴۱۰: «عن جمیل بن درّاج، أنّه سأل أبا عبدالله

معنا و مراد از مراعات أضعف المأمومين در

نماز جماعت

قاعدہ‌اش این است که انسان نمی‌تواند امام

را ملزم کند به اینکه حتماً مطابق میل من بخوان! آن

هم که گفته‌اند: «انسان بایستی أضعف مأمومين را

عليه السلام: ما حَدُّ المریض الَّذی یُصَلِّی قاعداً؟ فقال: «إِنَّ الرَّجُلَ لَیُوعَكُ و یَحْرَجُ، وَلَکِنَّهُ هُوَ أَعْلَمُ بِنَفْسِهِ؛ وَلَکِن إِذَا قَوَى فَلَیَقُمْ.»

ترجمه: «جمیل بن درّاج از امام صادق علیه السلام پرسید: حدّ مریضی که نمازش را نشسته می‌خواند چیست؟ حضرت فرمودند: «همانا شخص به رنج و حرج می‌افتد [اگر ایستاده بخواند]، و همانا خودش به خودش آگاه‌تر است؛ اما هرگاه که قوّت و توانایی یافت بایستد.» (محقق)

الكافی، ج ۳، ص ۴۱۱: «عن زرارة عن أبي جعفر عليه السلام، قال: قلت: الرَّجُلُ یُصَلِّی و هُوَ قَاعِدٌ فِی قِرَاءَةِ السُّورَةِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ یَخْتِمَهَا قَامَ فَرَكَعَ بآخِرِهَا. قَالَ: «صَلَاتُهُ صَلَاةُ الْقَائِمِ.»»

ترجمه: «زراره گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: شخصی نشسته نماز می‌خواند، سوره را که می‌خواند، قبل از اینکه آن را به پایان برساند، می‌ایستد و در انتهای قرائتش رکوع را بجای می‌آورد؛ [نمازش چگونه است]؟ حضرت فرمودند: «نماز او نماز شخص ایستاده است.» (محقق)

من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۳۶۴: «و قال حمّاد بن عثمان: قلت لأبي عبد الله عليه السلام: قد اشتدَّ عَلَيَّ الْقِيَامُ فِي الصَّلَاةِ. فَقَالَ: «إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُدْرِكَ صَلَاةَ الْقَائِمِ فَاقْرَأْ وَأَنْتَ جَالِسٌ، فَإِذَا بَقِيَ مِنَ السُّورَةِ آيَاتَانِ فَقُمْ وَ أْتِمَّ مَا بَقِيَ، وَ ارْكَعْ وَ اسْجُدْ؛ فَذَاكَ صَلَاةُ الْقَائِمِ.»»

ترجمه: «حمّاد بن عثمان گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: همانا برای من قیام در نماز سخت شده است. حضرت فرمودند: «اگر می‌خواهی ثواب نماز ایستاده را دریابی، پس قرائت را نشسته انجام بده و چون از سوره دو آیه باقی ماند، بایست و قرائت را تمام کن و سپس رکوع و سجود را انجام بده؛ و آن نمازت نماز شخص ایستاده خواهد بود.» (محقق)

ملاحظه کند. «^۱ أضعف مأمومین اصلاً می گویند:

نماز نخوان! راحت! أضعف مأمومین این است!

أضعف مأمومین نسبت به سوره (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)^۲ که

نیست؛ بلکه نسبت به سوره های بلندی است که

معروف و مشهور بود و می خواندند.^۳

و الا انسان هنگامی که به دگان سبزی فروشی

می رود و می گوید: آقا این یک دسته تره چند

است؟ این یک دسته اسفناج چند است؟ این

بادمجان چند است؟ کمتر می دهی یا نمی دهی؟

نیم ساعت وقت طول می کشد و این پا و آن پا

می کند؛ ولی آقا کمرش درد نمی کند، معده اش

^۱ من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۳۹۰.

^۲ سوره إخلاص (۱۱۲).

^۳ من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۳۹۰:

«عن أبي عبد الله عليه السلام قال: و كان مُعَاذٌ يَوْمُ فِي مَسْجِدِ عَلِيٍّ عَهْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ وَ يُطِيلُ الْقِرَاءَةَ، وَ أَنَّهُ مَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَافْتَتَحَ سُورَةَ طَوِيلَةً، فَقَرَأَ الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ وَ صَلَّى ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ؛ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ فَبَعَثَ إِلَى مُعَاذٍ فَقَالَ: "يَا مُعَاذُ، إِيَّاكَ أَنْ تَكُونَ فَتَنًا! عَلَيْكَ بِ﴿وَالشَّمْسِ سَوَّاهٍ وَ ضُحَىٰ هَامِيَةٍ﴾ وَ ذَوَاتِهَا!"»

لوامع صاحب قرانی، ج ۴، ص ۴۳۳: «و منقول است که معاذ بن جبل در مسجدی در زمان آن حضرت صلی الله علیه و آله امامت می کرد و نماز را طول می داد. اتفاقاً شخصی بر او گذشت و خواست که نماز را جماعت بخواند، دید معاذ شروع به خواندن سوره ای طولانی نموده است. آن مرد قصد انفراد کرد و خود سوره ای را قرائت نمود و نماز را تمام نمود و بر راحله اش سوار شد و رفت. خبر این واقعه به آن حضرت رسید، حضرت شخصی را به سوی معاذ فرستاد که: "زنهار، چنین مباش که مردم را به سختی و مشقت بیندازی! بر تو باد که سوره هایی مثل سوره و الشمس و امثال آن را بخوانی!"»

درد نمی‌کند، تب ندارد و رماتیسم ندارد؛ اما وقت دو رکعت نماز، همه این دردها می‌آید! عجله‌ها هم اینجا می‌آید! درحالتی که از اول سوره جمعه تا آخر سوره جمعه - که در وقت نماز جمعه خوانده می‌شود - من گمان نمی‌کنم پنج دقیقه طول بکشد! پنج دقیقه هم طول نمی‌کشد؛ شاید سه دقیقه طول بکشد! آیا این اصلاً به حساب می‌آید؟!!

دستورات شرع نسبت به قرائت سوره در نماز

علاوه بر این، ما تابع شرعیم، و وقتی دستور داده شده است که در شب جمعه باید امام در نمازش سوره جمعه بخواند؛^۱ حالا مأموم می‌خواهد طاقت بیاورد، می‌خواهد طاقت نیاورد! در روز جمعه در رکعت اول: سوره جمعه و در رکعت دوم: سوره منافقین وارد شده است و امام باید بخواند و مأموم باید منتظر بشود.^۲ در صبح روز دوشنبه و روز پنجشنبه در رکعت اول: سوره ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ﴾^۳ و در رکعت دوم: سوره ﴿هَلْ أَتَاكَ

^۱ جهت اطلاع بیشتر پیرامون ترغیب بر قرائت سوره جمعه در شب‌های جمعه رجوع شود به وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۱۱۷ - ۱۲۱.

^۲ الکافی، ج ۳، ص ۴۲۴.

^۳ سوره انسان (۷۶).

حَدِيثُ الْغَشِيَّةِ^۱ وارد است^۲ و امام باید این

سوره‌ها را بخواند. و در اوقات دیگر در صبح

جمعه رکعت اول: سوره جمعه، و رکعت دوم:

سوره **(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)** وارد است.^۳

از آن گذشته، روزها در ظهر و عصر مستحب

است که امام سوره‌های کوتاه، مثل: **(وَاللَّيْلِ إِذَا**

يَغْشَىٰ)،^۴ **(هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَشِيَّةِ)**، **(وَالشَّمْسِ**

وَضَحَاهَا)،^۵ **(سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى)** و...

بخواند!

در مغرب قدری سوره‌های طولانی تر بخواند،

مثل: **(وَالنَّازِعَاتِ)**^۶ و **(وَالْمُطَفِّفِينَ)**،^۸ و در

نمازهای عشاء قدری بلندتر، مثل: **(عَمَّ)**،^۹ سوره

دهر: **(هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ)**،

سوره الحاقه، سوره **(يَا أَيُّهَا الْمَزْمِلُ)**،^{۱۰} **(يَا أَيُّهَا**

الْمُدَّثِّرُ)^{۱۱} و....

^۱ سوره غاشیه (۸۸).

^۲ من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۳۰۷.

^۳ الکافی، ج ۳، ص ۴۲۵.

^۴ سوره لیل (۹۲).

^۵ سوره شمس (۹۱).

^۶ سوره اعلیٰ (۸۷).

^۷ سوره نازعات (۷۹).

^۸ سوره مطففین (۸۳).

^۹ سوره نبأ (۷۸).

^{۱۰} سوره مزمل (۷۳).

^{۱۱} سوره مدثر (۷۴).

در نماز صبح سوره‌های بلندتر بخواند، مثل:

سوره حشر، سوره **(تَبْرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمَلِكُ)**،^۱

سوره الرَّحْمَن و سوره‌هایی که وارد شده است!^۲

حالا شما بیایید به مردم بگویید: آقا جان، در

نماز همیشه سوره **(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)** بخوانید،

آنچه وارد شده است این است که در شبانه‌روز

سوره **(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)** ترک نشود!^۳ اگر انسان

همیشه سوره **(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)** بخواند، قرآن

مهجور و متروک می‌شود! روایتی در علل

الشَّرَائِع از حضرت امام رضا علیه السَّلَام است

که فرمودند:

أَمَرَ النَّاسَ بِالْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ لِيَلْمَأَ الْفُجُورَ

مَهْجُورًا [مُضِيْعًا، بَلْ يَكُونُ مَحْفُوظًا مَدْرُوسًا].^۴

«مردم امر شدند که آیات قرآن را در نمازها

بخوانند تا اینکه قرآن، کتاب خدا در سینه‌ها بماند

و مهجور نشود و دور نیفتد، و مردم همیشه با

آیات قرآن سر و کار داشته باشند.»

مهجور نمودن قرآن با اکتفا به قرائت سوره

توحید در نماز

^۱ سوره مُلک (۶۷).

^۲ رجوع شود به وسائل الشَّيْعة، ج ۶، ص ۱۱۶-۱۱۸ و ۱۴۱-۱۵۰.

^۳ الکافی، ج ۲، ص ۶۲۲.

^۴ علل الشَّرَائِع، ج ۱، ص ۲۶۰.

عزیز من، اگر انسان همیشه سوره **(قُلْ هُوَ اللَّهُ**

أَحَدٌ) را بخواند - کما اینکه همه ما این کار را

می‌کنیم - قرآن را دور انداخته‌ایم! خُب بگوئید:

این سوره **(هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ)** معنایش

چیست و برای چه آمده است؟ **(هَلْ أَتَى عَلَى**

الْإِنْسَانِ) برای چیست؟ سوره منافقون برای

چیست؟ سوره جمعه برای چیست؟ اگر انسان

همیشه اینها را بخواند، قرآن با معانی‌اش درون

سینه‌اش می‌ماند! قرآن در سینه‌ها زنده است، نه

در بین کتاب‌ها! پس اگر قرآن بین کتاب‌ها برود،

از قرآن دور افتاده‌ایم.^۱

این آیه سوره اِسْرَاء را که امروز قرائت

کردیم، تفسیرش را با چند آیه دنباله‌اش در هفته

پیش گفتیم و گذشتیم؛ حالا چند آیه دنباله‌اش را

بیان می‌کنیم.

چه قدر این آیات شیرین است! به جان شما

قسم، از عسل شیرین‌تر است! عسل کجا به

گردش می‌رسد؟! آدم در نماز بایستد و شروع به

خواندن سوره بنی اسرائیل (اِسْرَاء) کند و کیف

کند! و ما هم بعضی اوقات که با رفقای

خصوصی هستیم، همان‌هایی که پایشان درد

نمی‌گیرد، کمرشان درد نمی‌گیرد و حوصله‌شان

^۱ جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۳، ص ۳۲۲-۳۲۷.

سر نمی‌رود، از این سوره‌ها می‌خوانیم.

یک مرتبه در مشهد بودیم و سوره ابراهیم را با چند نفر از اهل بیت و أرحام و قوم و خویش‌ها خواندیم؛ واللّه اینها نگفتند که کمر ما درد گرفت! امّا در سفری که در مکه بودیم، از سوره‌های بزرگ می‌خواندیم؛ وقتی وارد مکه شدیم، من هوس کردم که سوره ابراهیم را در نماز بخوانم و گفتم: رفقا حال دارید سوره ابراهیم بخوانم یا حال ندارید؟ شش، هفت صفحه است. امّا مثل اینکه بعضی‌ها مقداری حال نداشتند؛ خلاصه از سوره گذشتیم! امّا سوره ابراهیم عجیب است؛ آدم را آن بالاها می‌برد و می‌گرداند و خبرهایی می‌آورد! خیلی عجیب است!

سوره اِسراء عجیب آیاتی دارد! آدم روی هر آیه‌ای باید چشمش را ببندد و رد بشود؛ همین! و غیر از این چاره‌ای نیست؛ اگر بخواهد در معنا و بطنش و در این امور وارد بشود، برای هر کدامش بایستی انسان را یک میلیون سال در عوالم نوری عبور بدهد، تازه حقّ آن عالم را هم اداء نکرده است!

گرفتاری در ذلّت و خذلان به واسطه پرستش

معبود دیگری غیر از خداوند متعال

علیٰ کلّ تقدیر، اوّل این آیه را شروع
می‌کنیم، و مجموعاً سیزده آیه می‌شود:

**﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا
مَّخْذُولًا﴾**^۱ «با خدا، خدای دیگری انتخاب نکن
و قرار نده! اگر خدای دیگر را با خدا شریک قرار
بدهی، نشسته و افتاده می‌شوی، دیگر قدّت قائم
نیست و روی پای خودت سوار نیستی،
تو سری خورده و کوفته می‌شوی!»
تفسیر این آیه را گفتیم:

﴿فَتَقْعُدَ﴾؛ «می‌نشینی» **﴿مَذْمُومًا﴾**؛ «درحالی‌که
مورد مذمتی و تمام این عالم ملک و ملکوت تو
را مذمت می‌کند» و **﴿مَّخْذُولًا﴾**؛ «ذلیل و
تو سری خورده می‌شوی و خِذلان دامن تو را
می‌گیرد!»

قرآن مجید عجیب بیان می‌کند:

﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾^۲ «کسانی که
ایمان به خدا دارند و با خدا شریکی نمی‌آورند،
اینها عزیزند و سرشان بلند است؛ چون به خدا
پیوسته‌اند! (اما آنهایی که به خدا پیوسته نیستند،
بریده‌اند!)»

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۲.

^۲ سوره منافقون (۶۳) آیه ۸.

قرآن مجید عجیب تأکید بسیار می‌کند! در
سوره رعد هم چند آیه راجع به مخلصین بیان
می‌کند که خیلی عجیب است! دیگر بگذریم و
از این آیات تجاوز نکنیم:

معنا و کیفیت احسان به والدین

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾؛ «خدا حکم

کرده است که غیر از او کسی را عبادت نکنید!»

﴿وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾؛ «و به پدر و مادر خیلی نیکی

و احسان کنید!»

﴿إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا
تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا
كَرِيمًا﴾^۱

«اگر یکی از پدر و مادرت و یا هر دو پیر شدند،»

طبعاً انسان که پیر می‌شود ضعیف می‌شود، و

مریض هم که می‌شود ضعیف می‌شود، و این دو

جهت ضعف در او پیدا می‌شود و تحملش کم

می‌شود و به سر و صدا و ناله می‌افتد و

داد و بیداد می‌کند، و ما اسمش را غُرْغُر

می‌گذاریم! اما به حساب آیه، غُرْغُر نیست، بلکه

استعداد رفته است و سر و صدایش بلند شده

است. مثل این ماشین‌هایی که کهنه شده و در و

زوارش در رفته است، تا بخواهی این ماشین را

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۳.

راه بیندازی صدا می‌کند! شما هر چه بیاید و این ماشین را نصیحت کنید که آقا جان من، عزیز من، آخر چرا این چنین شدی؟! تو در این دنیا عمر کردی تا کمال پیدا کنی؛ آن روز که تو را از کمپانی آوردم، وقتی آدم سوارت می‌شد مثل حجله عروس می‌رفتی! حالا چطور شده است که تا انسان گاز می‌دهد: قار، قار، قار! این چه حسابی است؟! این ماشین جواب انسان را می‌دهد: آقا جان پیر شده‌ام!

نحوه مدارا با والدین پیر و فرتوت

خدا مرحوم آقا شیخ محمد بهاری را رحمت کند! آقای میرزا محمد مجاهد برادر عیال ایشان و پسر خاله ما - که از علمای نجف و نوه مرحوم آخوند ملا حسینقلی همدانی بود و همان شخصی بود که در سن نود سالگی به اینجا آمد و فوت کرد - ایشان گفتند:

ایشان یک روز در نجف در دکان سبزی‌فروشی بود، ما هم رفته بودیم سبزی بخریم و دیدیم که او هم ایستاده است تا سبزی بخرد. گفتم: آقا حال شما چطور است؟ گفت: «آه! آقا نگو! حال کجاست؟! نه کمر داریم و نه قوه داریم، هیچ چیزی نداریم!» بعد این شعر را برای من خواند: در جوانی کسی به من می‌گفت *** شیراگر

پیر هم بود شیر است

چون به پیری رسیدم و دیدم *** پیر اگر

شیر هم بود پیر است^۱

بنابراین ما وقتی پیر و شکسته و مریض می شویم، به سر و صدا می افتم. اگر راننده این ماشین وقتی دید این ماشین غرغر می کند، پایین بیاید و عصبانی بشود و دوتا لگد هم به این ماشین بزند، هم پای خودش را به درد آورده است و هم ماشین را خراب کرده است! این شخص باید اینجای ماشین را نگاه کند، آنجایش را نگاه کند، روغنش را بریزد، دستمال بمالد، پیچش را باز کند، بعضی جاهایش را عوض کند، سعی کند این ماشین را در سنگلاخ راه نبرد، بار زیاد به آن نزند و... تا اینکه بتواند چند روزی از این ماشین استفاده کند. با مادر و پدر هم باید همین کار را بکنید و بگویید: عزیزم، جانم، صبر کن، دنیا همین طور است! رختخوابش را درست کنید، آب دستش بدهید، غذایش را بیاورید، امرش را اطاعت کنید و... قرآن این طور دارد می گوید! حالا ما این آیه را مجمل و مختصر معنا می کنیم. بعد از اینکه می گوید:

^۱ منسوب به سنائی.

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾؛

خیلی عجیب است! یک مرتبه از خودش و عبادت خودش، سراغ پدر و مادر می آید:

﴿وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾؛ «خدا حکم کرد که غیر از او

را نپرستید و به پدر و مادر احسان کنید!»

﴿إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ﴾؛ «اُفّ به آنها نگو، آخ به آنها نگو!

(فقط بگو: سمعاً و طاعتاً!)»

﴿وَلَا تَنْهَرْهُمَا﴾؛ «آنها را از خود نرنجان و دور

نکن! سرشان داد نزن و آزرده نکن! نه‌رشان

نکن! (نه‌ر به هاء هَوَّز: یعنی پرخاش) به آنها

پرخاش نکن!»

نحوه عطوفت و مهربانی کردن فرزندان از

روی خضوع و خشوع نسبت به والدین

﴿وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾؛^۱ «آرام، بزرگوارانه،

شرافت‌مندانه، کریمانه و بزرگ‌منش با آنها

صحبت کن، و از میدان به‌در نرو! (بگذار آنها هر

کاری می‌خواهند بکنند، تو از میدان به‌در نرو!)»

﴿وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾؛^۲ «در

مقابل آنها دو بال ذلت (در مقابل عزت) را پایین

بیاور! در مقابل آنها آقایی نکن و سرت را بلند

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۳.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۴.

نکن! در مقابل آنها کوچکی کن!»

بعضی از جاها کوچکی کردن مطلوب است.

انسان باید عزیز باشد، اما نه پیش پدر و مادرش!

در روایات داریم که پیغمبر فرمود: بهترین

زنهای شما آن زنی است که در خانه شوهر در

مقابل شوهر، ذلیل باشد و در پیش اهلش عزیز باشد!

ذلیل یعنی پیش شوهر نرم باشد، مطیع باشد،

اوامر او را با آغوش باز استقبال کند، در مقابل

شوهر خشن و چماق نباشد! اینها حساب دارد!

اما پیش اهلش که می رود سربلند و عزیز باشد،

پیش بستگان خودش که می رود از آنها حرف

گوش نکند!

و بدترین زنهای شما آن زنی است که پیش

شوهر عزیز باشد و پیش اهلش ذلیل باشد!^۱

پیش شوهرش حال تمکین و تسلیم و اطاعت

و انقیاد در او نباشد: یکی تو بگو و یکی من

بگویم، تو بگو و من بگویم، تو بگو و من بگویم!

اما پیش اهل خودش ذلیل باشد و هرچه بگویند

در گوشش فرو برود و آنها را به رخ شوهر

بکشد.

{وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ}؛^۲

^۱ تهذیب الأحكام، ج ۷، ص ۴۰۰.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۴.

«بال‌های رحمت خود را از روی فروتنی و تواضع و خشوع (نه از روی غیظ و غضب و نا چاری) بر آنها پایین بیاور!»

همین‌طور که وقتی می‌خواهید مرغ را بگیرید، از روی اضطرار و نا چاری بال‌هایش را جمع می‌کند و تسلیم می‌شود، شما بال‌های قدرت خود را در مقابل پدر و مادر بشکنید، فرود بیاورید و پایین بیاورید، اما از روی رحمت! قدرت دارید بال بزنید و بپرید و از دست فرمان آنها پرواز کنید و خود را راحت کنید، اما این کار را نکنید!

مادر پیر شده است، پدر پیر شده است، آنها را در خانه با یک کلفت و یک نوکر که خدمتشان کند، تنها نگذار! آنها را در خانه‌ای که خودت دوست داری بیاور. آن اطاق پذیرایی عالی در بهترین طبقه را برای آنها بگذار! اطاقی که مایلی برای خودت باشد، نه اینکه اطاقی که دم در است برای آنها باشد و اطاق عالی برای خودت! این کار را نکن؛ این کار لطف ندارد، یمن ندارد، برکت ندارد، روح و جان ندارد!

﴿وَقُلْ رَبِّ ارْحَمَهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾^۱؛ «و

علاوه بر این، همیشه آنها را دعا کن و بگو: خدایا

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۴.

بر این دو رحمت بفرست، همین طوری که این دو من را در دوران کودکی تربیت کردند و پرورش دادند!»

اگر اینها نبودند من کجا بودم؟ این «من» با این همه سنگینی که ترازوهای شیطان واقعاً نمی‌تواند این منیت را بکشد و شیطان از دست این منیت من عاجز می‌شود، اما اینها مرا تربیت کردند، از کوچکی من را درست کردند و تربیت کردند، این دست و آن دست کردند و بدون توقّع مرا تربیت و بزرگ کردند! خدایا همیشه بر آنها رحمت بفرست، چه درحالتی که زنده‌اند و چه درحالتی که از دنیا رفته‌اند!

انفتاح راه رشد انسان به واسطه استغفار از رفتار

ناشایست نسبت به پدر و مادر

﴿رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُورًا﴾^۱

«خدا می‌داند شما چه کاره هستید و در نفس‌های خود چه ذخیره کرده‌اید! اگر از پدر و مادرتان رنجیده باشید و آنها شما را رنجانده باشند، و الآن بخواهید به سوی خدا برگردید و توبه کنید و تغییر روش بدهید، خدا از شما قبول می‌کند.»

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۵.

تا به حال این مطالب و این آیات قرآن به
 گوشتان نخورده بود و با پدر و مادر کج سلوکی
 می کردید؛ الآن که فهمیدید، برگردید! خدا
 می داند و از قلب شما آگاه است که الآن
 می خواهید برگردید یا نه! اگر صلاح و راه رشد
 و رُقءاء را برای خود انتخاب کنید، خداوند برای
 بازگشتگان و رجوع کنندگان به سوی خود،
 بالهای رحمت و مغفرت خود را باز کرده است
 و همه را می پذیرد؛ برگرد تا او بپذیرد.^۱

استحباب وصیت به اعطای مقداری از مال به

نزدیکان

﴿وَوَاعَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنِ
 السَّبِيلِ﴾^۲ «حق نزدیکان و ابن سبیل و مساکین را
 به آنها بده!»

آنها هم حقی دارند!

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ
 خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ
 حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾^۳

«وقتی می خواهید از دار دنیا بروید، مال را فقط

^۱ جهت اطلاع بیشتر پیرامون وجوب احسان به پدر و مادر و آثار و برکات
 مترتب بر آن رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۱، ص ۱۳۲ - ۱۴۷.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۶.

^۳ سوره بقره (۲) آیه ۱۸۰.

برای ورثه نگذارید (که تنها فلان آقا و یا فلان خانم و مخدره محله جلیله حلیله و ورثه جناب عالی از نقطه نظر ظاهری ارث ببرد)، بلکه برای ذوی القربای خود هم وصیت کنید!»

بگو: از این سرمایه من به آن دختر خاله من که بینوا است، حقی بدهید! به آن دختر عمه ام حقی بدهید! به عموی من حقی بدهید! به آن نوه دایی من حقی بدهید! اینها اقربین هستند و ندارند، برای اینها حقی قرار بده!

اهمیت صله رحم و دستورات اسلام نسبت به

آن

چقدر مساعدت به أرحام و نزدیکان خوب است! کلید یکی از [قفل های] آسمان که خیلی خیلی محکم است و به واسطه رسیدگی به اقربا و نزدیکان باز می شود، همین صله رحم است! آیا معنای صله رحم این است که اوّل افطار ماه رمضان، انسان و همه عیالاتش بلند بشوند و بروند در خانه خواهر انسان را بزنند و بریزند در آن خانه، و آنها کلافه بشوند؟! غذا برای خودشان ندارند، خسته و آبرومند هستند، حالا جماعتی هم اینجا آمده است و ریخته است برای صله رحم! بعد می نشینند و تا نزدیک اذان صبح صحبت می کنند و آنها را از کار و بار و زندگی و

دعا و همه چیز می اندازند! این صلۀ رحم شد؟! آقا جان، این قطع رحم است! صلۀ رحم به دست آوردن دل او و خشنود کردن او است، و به طریق أحسن، قضای حوائج او است.

اگر می خواهی سر زده آنجا بروی و سر زده ناراحت می شود، حداقل خبر بده تا آب آبگوشتش را زیاد کند و اقلًا خجالت نکشد! نگو شأن من نیست که با خبر بیایم! نه خیر؛ شما می خواهی این قدر خودت را بالا ببری که بگویی شأنم نیست که با خبر بیایم! اصلاً من این قدر آقا هستم که می خواهم بی خبر وارد بشوم و نگویم! هر جا صلاح می دانی که بروی، برو؛ و هر جا صلاح می دانی که نروی، نرو؛ هر کدام بهتر است! به بعضی ها باید کمک کنی بدون اینکه بفهمند کمک از ناحیه تو است، و به بعضی ها باید کمک کنی تا بفهمند که این مکتب از ناحیه تو است؛ صور و اشکال صلۀ رحم فرق می کند.

ذوی القربی هم این طور شد. از این ماهی ای که سرخ کرده ای و دودش بلند شده است، اگر نوۀ عمّه ات یا دختر خاله ات اطلاع پیدا کرد، یک تگّه به او هم بده؛ اشکال ندارد، از گنج خدا نترس و باک هم نداشته باش! این حال شرک است که در انسان پیدا می شود و انسان از انفاق می ترسد و جلوی خودش را می گیرد و مدام

ترمز می کند! آیه شریفه می فرماید:

﴿قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ﴾^۱

«ای پیغمبر، به این مشرکین بگو: این نفس خبیث و این نفس شقی و این نفس بخیلی که شما دارید، اگر تمام خزاین رحمت خدای مرا مالک بشود و کلید تمام انبارهای دنیا را به شما بدهند (انبارهای گندم، انبارهای جو، انبارهای برنج، انبارهای روغن، انبارهای طلا، انبارهای دوا، انبارهای کتاب و انبارهای سعادت، همه را به شما بدهند)، باز هم دلتان نمی آید انفاق کنید و می ترسید انفاق کنید!»

[مال با انفاق] کم نمی آید، زیادتیر هم می شود!

﴿وَأَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ﴾؛
«حق ابن السبیل و ذا القربی و مساکین را به آنها بده!»

نهی قرآن کریم از زیاده روی در انفاق و

بخشش و عدم رعایت حال عیالات خود

﴿وَلَا تُبْذِرْ تَبْدِيرًا﴾^۲؛ «زیاده روی نکن!» [امّا] حالا که می دهی، صحیح نیست که هر چه داری بدهی؛

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۱۰۰.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۶.

عیالات خود را گرسنه نگذار! نگو: من چون آدم لوطی منشی هستم، یک مرتبه تمام اموال خودم را در راه خدا انفاق می‌کنم! این هم غلط است و صحیح نیست. خداوند علیّاً علیّاً تو را سرپرست و کفیل امر عیالات قرار داده است، و باید از عهده اداره آنها هم بر بیایی! این کار صحیح نیست. ما دوست داریم که تمام منافع هرچه در می‌آوریم، در فلان هیئت صرف کنیم و یا با فلان هیئت، کربلا و نجف و مشهد برویم و برگردیم؛ ولی وقتی زن خانه در استیصال و در شدت زندگی می‌کند، این گناه است و ثواب نیست، این اعوجاج طریق است، این زیارت امام نیست و این حرکت به سوی ضدّ امام و به راه ضدّ امام است!

﴿وَلَا تُبَدِّرْ تَبْدِيرًا﴾؛ «انفاق کن، ولی کم بده و برای خود هم بگذار!»

همه را جمع نکن و همه را هم نده! افراط و

تفریط هر دو غلط است؛ خیرُ الأمور أوسطها.^۱

﴿إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ﴾؛ «آن

کسانی که تبذیر می‌کنند و زیاد می‌دهند، اینها برادران شیطان‌اند!»

^۱ الکافی، ج ۶، ص ۵۴۱.

﴿وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾^۱؛ «و شیطان نسبت

به پروردگار خود خیلی کفران نعمت می کند؛ یا اسراف می کند و یا تبذیر!»

اسراف: یعنی زیاده از حد مصرف کردن. تبذیر: یعنی در غیر مورد صرف کردن. پولی که در می آوری پای سینما بگذاری، این تبذیر است؛ پای قمار بدهی، پای شرب خمر بدهی، این تبذیر است؛ به این اسراف نمی گویند، این تبذیر است. کسانی که این کارها را می کنند إخوان شیاطین هستند. عرق می ریزی و زحمت می کشی و پول در می آوری، بعد می روی یک رادیو و یا یک تلویزیون می خری و در منزل خودت می گذاری، این تبذیر و گناه است! علاوه بر مفاسد دیگر، خود این کار، کار غلطی است و تبذیر است!

معنای عقد اخوت

﴿إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ﴾؛ «اینها عقد

اخوت با شیطان بسته اند!»

چون بالأخره انسان باید عقد اخوت ببندد!

انسان نمی تواند در دنیا یک برادر نداشته باشد!

پیغمبر اکرم یک عقد اخوت در مکه بین

مهاجرین بستند، و یک عقد اخوت در مدینه

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۷.

بین مهاجر و انصار بستند.^۱ ابوبکر برادر می‌خواهد، جناب عمر برای ابوبکر برادر است؛ عثمان برادر می‌خواهد، عبدالرحمن بن عوف را برای او برادر قرار دادند؛ و [سلمان را برای] ابوذر غفاری، [و مقداد] را برای عمّار برادر قرار دادند؛ در همه یک سنخیت ملاحظه شده بود. امیرالمؤمنین آخر صف ماند و کلافه شد؛ پیغمبر برای همه اصحاب، برادر قرار داده است اما برای امیرالمؤمنین هنوز قرار نداده است! در بعضی از روایات داریم: «دل امیرالمؤمنین گرفت!» رسول خدا چند روزی همین‌طور برادر قرار می‌دادند، اما برای امیرالمؤمنین برادری قرار نمی‌دهند. امیرالمؤمنین حرکت کرد و در یکی از نواحی مدینه آمد، بادهای تندی هم می‌آمد و خاک می‌آورد، حضرت کنار دیواری سرش را گذاشته بود و خوابیده بود، غصّه‌دار هم که بود، بادهای هم آمد و روی امیرالمؤمنین مقداری از این گرد و خاک‌ها ریخت.

پیغمبر گفتند: «برادرم علی کجا است؟» گفتند: بیرون و در فلان جا رفته است. حضرت خودشان آمدند و نگاه کردند و دیدند که

^۱ الإستیعاب، ج ۳، ص ۱۰۹۸؛ أسد الغابة، ج ۳، ص ۵۸۸.

امیرالمؤمنین خوابیده است و اوقاتش هم تلخ است؛
 به امیرالمؤمنین پا زدند و فرمودند: «بلند شو، بلند شو یا اباتراب!» این لقبی است که پیغمبر به
 امیرالمؤمنین دادند؛ یعنی «ای صاحب خاک! ای
 خاک‌نشین! ای رفیق خاک!» انسان خوب نیست که
 ابا ذهب و ابا فضه باشد، رفیق طلا و نقره باشد،
 رفیق جواهر و الماس باشد! ای اباتراب؛ ای رفیق
 خاک! خیلی خوب لقبی است! بعد فرمودند: «من تو
 را برادر برای خودم قرار دادم؛ أما ترَضیٰ أن تَكونَ
 أخی؟! «تو راضی نیستی برادر من باشی؟!»^۱

خلاصه سنخیت باید ملاحظه بشود! سنخ
 پیغمبر در دنیا غیر از امیرالمؤمنین نیست، و سنخ
 امیرالمؤمنین هم غیر از پیغمبر نیست!
 ﴿إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ﴾^۲ «مبدرین
 برادران شیطان اند!»

اینجا هم عقد اخوتی بین اینها و شیطان بسته
 شده است.

کیفیت انفاق و کمک غیر مالی

﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ أَبْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ

^۱ تفسیر القمی، ج ۲، ص ۱۰۹؛ المعجم الأوسط، ج ۸، ص ۳۹؛ المناقب،
 خوارزمی، ص ۳۹؛ با قدری اختلاف.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۷.

تَرَجُّوَهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا^۱؛ «اگر پول

نداری که به اقوام و خویشاوندانت کمک کنی و حوائج آنها را برآورده کنی،»

مثلاً یکی از خویشاوندانت مریض است و نمی‌توانی او را بیمارستان ببری و یا برای او طبیب ببری یا دوا ببری یا غذا ببری، به عیادتش برو و تحفهٔ مختصری برایش ببر، یک سیخ کباب ببر، یک دانه به ببر و او را با همین خوشحالش کن! اگر آن را هم نداری ببری، زبان خوش که داری، برو پیشش بنشین و با خوبی با او صحبت بکن!

﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ﴾؛ «اگر نمی‌توانی به آنها کمک کنی،»

﴿أَبْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرَجُّوَهَا﴾؛ «و دنبال رحمت خدا می‌گردی که کاری کنی،»

اگر بخواهی پولی به آنها بدهی یا سر و صورتشان را بشویی تا بتوانی به آن رحمت خدا برسی، سرانجامی ندارد! بلکه به آنها تندی نکن، اخم نکن و آنها را نرنجان! اگر یک وقت آنها ندار بودند و رخت و لباسشان پاره و وصله‌ای بود و به منزل تو آمدند، آنها را در دهلیز خانه نشان! باور کنید اگر آنها روی نیمکت و مبل شما

^۱سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۸.

بنشینند، از میز و نیمکت شما کم نمی‌شود،
برکت هم پیدا می‌کند! بگذار اینها در خانه بیایند
و خانه را پُر کنند، بیایند و بروند و رفت و آمد
کنند؛ نه اینکه در اطاق میهمان‌خانه بسته باشد و
آنها رنگ منزل را نبینند!

ما اگر هم بخواهیم انفاق کنیم خشکه
می‌دهیم، خشکهٔ برنج و روغن می‌دهیم! خشکه
از همان خشکه‌های آهنی که جهنم به سر انسان
می‌خورد! خشکه به درد نمی‌خورد؛ چُدن
خشکه و فولاد خشکه خوب نیست! آهن باید
در کوره برود و نرم بشود؛ اما اگر کمی تیتانیوم و
مولیبدن و مواد فسفری و مواد ذغالی قاطی کنید
خشکه می‌شود. خشکه خیلی عجیب است؛ آهن
را می‌بُرد! و اگر چماق بشود، بر سر آدم
می‌خورد! خشکه را انفاق نکن! گوسفند را در
منزلت بکش، غذا را در منزل طبخ کن، دیگ را
بار بگذار تا دود کند، تا آنها بیایند و از دودش و
از خود غذا در داخل منزل بخورند؛ این خوب
است! خدا نمی‌خواهد تو به آنها تنها کمک مادی
کنی، اگر تنها کمک مادی منظور بود که خدا آنها
را هم سیر می‌کرد؛ خدا می‌خواهد دل‌ها به هم
پیوندد، ولی دل‌ها به این قسم به هم نمی‌پیوندند.

دیدگاه مرحوم علامه طهرانی رضوان الله علیه

نسبت به برگزاری محافل و مجالس (ت)

اگر خواستی برای آقازاده‌ات عروسی و یا عقدکنان بگیری، بگو داخل منزل بیایند و غذا بخورند؛ جشن هم در منزل بگیر، در تالار نگیر! این تالارها مجهول‌الهوئیه است؛ این ساعت ساز می‌زند و عرق می‌خورند و ساعت دیگر هم چه عرض کنیم، این ساعت بوق گرامافون کوک است و ساعت دیگر هم نوحه می‌گذارند! ^۱ ^۲

^۱ از آنجا که بسیاری از دوستان و تلامذهٔ مرحوم علامه طهرانی از این حقیر دربارهٔ کیفیت برگزاری مجالس جشن و عروسی و ترحیم و نیز مجالس تبرّی، از دیدگاه و منظر ایشان سؤال و استفسار می‌نمودند، لذا بر آن شدم نکاتی را که مورد توجه و نظر ایشان بوده است به عرض برسانم؛ امید آنکه خداوند متعال جمیع أحبّه و أعزّه را در پیمودن صراط مستقیم و طریق قویم اولیای الهی موفق و مؤید بدارد.

^۲ مجالس عقد و عروسی:

ابتدائاً باید دانسته شود که ازدواج و عقد نکاح، سنّت رسول الله است و نفس عقد ازدواج از نظر شارع مقدّس ممدوح و مرغوب است، و انجام آن در هر زمان و مناسبتی حتّی در ایّام شهادت اهل بیت علیهم السّلام بلا اشکال می‌باشد. آری، بهتر است در ایّام قمر در عقرب انجام نگیرد. حتّی مرحوم والد - قدّس سرّه - می‌فرمودند: «در شب عاشوراء نیز انجام عقد ازدواج، هیچ مانعی ندارد.»

بلی، شادی و سرور و صرف شیرینی در ایّام شهادت و سوگواری اهل بیت عصمت علیهم السّلام خلاف ادب، و توهین به مناسبتِ خاص تلقّی می‌گردد و حتماً باید ترک شود.

و نیز مؤکّداً می‌فرمودند: «فاصله بین عقد و عروسی نباید طولانی شود، و بیش از دو تا سه ماه صلاح نمی‌باشد.»

می‌فرمودند: «مجلس عقد و عروسی مجلس اتّصال دو نفس به یکدیگر و در نتیجه، ایجاد ارتباط و وصل با پروردگار است؛ و از این جهت باید فضای مجلس، فضای نورانی و روحانی باشد. و صد البته نباید در جهت افراط،

حالت سرور و نشاط و شادی از بین برود و فضای مجلس به یک فضای خشک و قبض و گرفته تبدیل شود. اعتدال در هر چیز بهترین روش و سنت است.»

از نواختن آلات موسیقی - گرچه در همه جا حرام است - علی‌الخصوص در این فضای روحانی باید اجتناب شود، مگر دف که از جهت شرعی نمی‌توان حکم به حرمت نمود، ولی در عین حال بهتر است از وسیله دیگری استفاده گردد.

در انشاء شعر باید ذکر اهل بیت علیهم السّلام و تکرار صلوات، روح‌بخش این محفل انس باشد؛ و سرودن اشعار مطایبه و مزاح تا جایی که از حفظ حریم و حرمت و رعایت ادب و نزاکت تجاوز ننماید، ایرادی ندارد.

تفریح و ایجاد شور و نشاط و پرداختن به حرکات موزون در حدّی که موجب تحریک شهوانی نشود و از حالت طبیعی به جنبه نفسانی خارج نسازد، مانعی ندارد.

کیفیت لباس در مجلس عقد و عروسی باید با نزاکت و متانت باشد، و از پوشیدن لباس‌های بدن‌نما و تحریک‌کننده باید پرهیز شود.

در مجالس زنانه از شرکت پسر بچه‌هایی که قادر به تشخیص موقعیت خانم‌ها و کیفیت پوشش می‌باشند و می‌توانند صحنه‌ها و تصویرها را در حافظه خود نگهداری نمایند، پرهیز شود؛ و ایشان برای این مسئله، سنّ کمتر از سه سال را تعیین کرده بودند، اما حقیر با توجه به ملاکی که از ایشان در دست دارم و با خود ایشان در این مسئله صحبت کرده‌ام، همان نکته و حدّ مذکور را پیشنهاد می‌نمایم. بنابراین قطعاً شرکت پسر بچه‌ها با بیش از سه سال جایز نمی‌باشد، و نسبت به کمتر از سه سال نیز باید این توجه و دقت را مبذول نمود.

صدای مخدرّات نباید به حدّی باشد که به سمع آقایان برسد. ایشان می‌فرمودند: «مجلس عروسی بهتر است در شب به مقدار مختصر و فقط از خویشاوندان طرفین برگزار شود و زود خاتمه پیدا کند، و ولیمه عروسی را به ظهر فردا موکول نمایند؛ و از ایجاد سر و صدا و بوق‌زدن ماشین‌ها و ایجاد مزاحمت برای مردم پرهیز شود.»

ذبح گوسفند در شب مکروه است و اگر قرار است قربانی صورت بگیرد بهتر است در روز باشد.

برقراری مجالس جشن بهتر است در منزل و مکان شخصی باشد و از برگزاری مجلس در تالارها، مخصوصاً تالارهایی که معمولاً افراد غیر متدین و غیر ملتزم با وضعیّت نامناسب شرکت می‌نمایند، اجتناب گردد؛ زیرا روح و فضای آلوده در چنین مکان‌هایی، بر روح و حال و هوای ملکوتی مجلس تأثیر سوء خواهد داشت، و پیوندی که بر اساس سنّت الهی و منهاج رسول

مجالس عقد و عروسی (ت)

خدا باید بنیاد نهاده شود، متأثر از آثار سوء این حال و هوا واقع می‌گردد و آن نتیجه و اثر مطلوب را از دست خواهد داد. و اگر منزل و مکان‌های شخصی امکان انعقاد چنین حجمی از جمعیت را ندارد، به افراد و شرکت‌کنندگانی کمتر اکتفاء نمود.

کارت دعوت با «بسم الله الرحمن الرحيم» و یا هر نام و نعت پروردگار باشد، و از عبارات سبک و جلف در متن دعوت‌نامه استفاده نگردد، و بهتر است از ذکر نام زن خودداری شود، و تاریخ مذکور در کارت دعوت باید هجری قمری باشد و نیازی به ذکر تاریخ شمسی در کنار تاریخ قمری نمی‌باشد.

داماد و عروس در شب عروسی باید با دو رکعت نماز و توکل بر پروردگار و التّجاء به سوی او در تشکیل زندگی جدید، خود را رهرو مسیر تکامل انسانی و سیر در طریق وصول به ذات الهی قرار دهند، و از ورود در عالم کثرات و اعتباریات و چشم و هم‌چشمی‌ها پرهیز نمایند؛ و این وصلت را بهترین فرصت برای سیر تکاملی خود به سوی عالم انوار بیندارند. از باب مثال: مجلس پای تختی اشکالی ندارد، و افرادی که قصد اهدای هدیه‌ای به این ازدواج دارند می‌توانند در آن مجلس بیاورند، ولی نباید آن هدیه را جلوی سایرین باز کنند و به رخ بقیه بکشانند؛ این کار خلاف است. باید هدیه‌ها را در گوشه‌ای بگذارند و اسم خود را بر روی آنها بنویسند، و زوجین بعداً از آنها تشکر نمایند. و به زندگی و کیفیت معاشرت دیگران توجه نکنند و در هر لحظه‌ای فقط رضای الهی را مدّ نظر قرار دهند، و در امور زندگی از افراد صالح و با تجربه در مشورت و حلّ مشکلات بهره‌مند شوند و با هر کس و ناکسی ارتباط برقرار نمایند و از دام شیاطین انس و رهنان طریق که در کسوت نصیحت و ملاطفت تظاهر می‌نمایند، به شدت پرهیز نمایند.

خلاصه اینکه: عقد ازدواج، سنّت رسول خدا است و بر اساس وحدت و توحید و اتّحاد نفوس و قلوب، پایه‌گذاری شده است؛ و در مسیر زندگی باید سنّت و روش رسول خدا و ائمه اطهار سلام الله علیهم رعایت شود که از جمله آن، مهر اندک؛ و بهترین مهر، مهر السنّة - مهریّه حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها - می‌باشد.

ناگفته نماند ان شاء الله رساله‌ای درباره مهر السنّة از این حقیر منتشر خواهد

شد. ۱.

۱ مجالس ترحیم:

سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برای انعقاد مجلس فاتحه و ترحیم، سه روز است، که در منزل خود آن مرحوم اقامه می شود؛ و باید در مجلس به قرائت قرآن و ذکر مصیبت اهل بیت علیهم السلام پرداخته شود؛ و از تعریف و تمجید متوفّا و شرح شئون اجتماعی و امور شخصیّه و اعتباریّات دنیای دنیّ خودداری گردد.

از نصب پرچم سیاه و پارچه های تسلیت و تعزیت جدّاً جلوگیری به عمل آید؛ زیرا پرچم و پارچه سیاه مخصوص عزای اهل بیت است، و مجلس سایر افراد در این خصوص باید با مجلس معصوم علیه السلام متفاوت باشد. مجلس ترحیم باید عادی باشد، و مردم به استماع قرآن و قرائت آن و فاتحه مشغول باشند، و از صحبت کردن با یکدیگر پرهیز کنند.

امروزه رسم شده است که مردم با کفش وارد مجلس ترحیم می شوند و بر روی صندلی و مبل، به سخن گفتن با یکدیگر و خنده و شوخی می پردازند؛ و اصلاً به قرائت قرآن توسط قاری توجه نمی کنند! همه اینها خلاف است. در مجلس ترحیم باید روی زمین بنشینند، و با یکدیگر سخن نگویند، و ذکر و فکر خود را به یاد آخرت و مآل خویش بگذرانند، و تصوّر کنند که این مجلس روزی برای آنان نیز منعقد خواهد گردید.

استفاده از دوربین های فیلم برداری به نحو آشکار و در منظر همگان، مخلّ به مقصود و منظور از انعقاد چنین مجالسی می باشد.

ذکر اسامی اشخاص و تشکر از حضور آنان هیچ لزومی ندارد.

اطعام حاضرین در مجلس ترحیم سنت نیست؛ بلکه مناسب است که خویشان و همسایگان برای مصیبت زدگان تا سه روز غذا تهیّه نمایند.

آوردن دسته های گل در این مجلس، خلاف روح انعقاد این چنین مجالسی است و باید ترک گردد. چنانچه مشاهده می شود در قبرستان ها به جای پند و اندرز از کیفیت آن مکان و فضای مناسب با یاد موت و سرای آخرت، به کاشت درخت و گل های متنوع و سبزه و جاری ساختن نهر آب می پردازند، در حالی که این امور منافی با حال و هوای قبرستان است و انسان را از تذکّر و تنبّه باز می دارد و به تماشای گل ها و ریاحین مشغول می نماید.^۲

لباس اهل مجلس نباید سیاه باشد و رنگ سیاه مکروه است، بلکه اگر قدری تیره باشد اشکالی ندارد؛ و پس از انقضاء سه روز باید از تن خود درآوردند و به امور عادی روزمره و زندگی خود مشغول شوند. حتی مجالس عقد و عروسی را به تأخیر نیندازند و به واسطه رعایت آداب جاهلی و سنن موهون،

موجب عُسر و حرج و گرفتاری خویشان و فامیل و بستگان نگردند. نام مجلس ترحیم، به بزرگداشت و نکوداشت و تجلیل تغییر نکند؛ و اگر بنا است ذکری از متوفّا به میان آید، از اموری که در راستای حرکت به سوی آخرت و دیار باقی است سخن گفته شود.

انعقاد مجلس ترحیم در مسجد و حسینیه مانعی ندارد، مشروط بر اینکه رعایت مطالبی که گذشت بشود و از طرفی مانع نماز برای واردین نگردد. اگر مجلس ترحیم مصادف با یکی از اعیاد اسلامی گردید، نباید آن مناسبت تحت الشّعاع مجلس ترحیم قرار گیرد. آری، صرف شیرینی را به جهت مناسبت مجلس می توان حذف نمود و به جای آن از خرما و حلوا استفاده کرد؛ ولی از ذکر مصیبت باید خودداری نمود و به ذکر اشعار و مناقب آن مناسبت پرداخته شود.

در مجالس ترحیم از قاب و قدح نباید استفاده شود، و از ایستادن هر چه بیشتر افراد و صاحبان مصیبت و غیر آنها برای پر شکوه جلوه دادن موقعیت متوفّا اجتناب کرد.

حاضرین در مجلس، بیشتر وقت خود را به قرائت فاتحه و سوره ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ﴾ سپری نمایند. و از پخش قرآن به صورت جزوه خودداری گردد؛ چه این روش در زمان یزید - لعنه الله - رواج پیدا نمود. قرآن باید به صورت کامل باشد و به طور کامل در دسترس افراد واقع شود.

و اما مجلس «هفت» و «سال» و «اربعین»، هیچ کدام از ناحیه شرع امضاء نشده است؛ علی الخصوص مجلس اربعین که می توان گفت از جهت اختصاص اربعین به حضرت سیدالشهدا علیه السّلام و اینکه هیچ کدام از چهارده معصوم دیگر مجلس و مراسم اربعین نداشته اند، شبهه مخالفت با شرع و عدم رضایت شارع را داشته باشد. و بناءً علی هذا باید از تشکیل این مجالس علی الخصوص از مجلس اربعین جداً خودداری نمود.^۳

مقصود از تشکیل این مجالس، طلب مغفرت برای متوفّا و تسلیت خاطر بازماندگان و تعظیم شعائر دینی است؛ و این منظور هنگامی حاصل می شود که دقیقاً مراسم و امور جاریه منطبق بر آموزه ها و دستورات شرع انور باشند، و به خاطر مصالح دنیوی و رعایت سلايق و افکار دیگران و تظاهر و خودنمایی، از آن منهج و روش ستوده فاصله نگیریم، و امور را بر هر آنچه از ناحیه رسول خدا و ائمه هدی صلوات الله علیهم اجمعین وارد شده است قرار دهیم.

در سنت دین و روش اهل بیت، مراسم سالگرد وجود نداشته است؛ یعنی از زمان ظهور اسلام تا زمان غیبت کبری که قریب سیصد سال می گذرد، هیچ گاه در تاریخ و آثار گذشتگان ذکری از برقراری مجالس سنوی برای افراد عادی و اصحاب ائمه علیهم السّلام به میان نیامده است.

مع الأسف امروزه شاهدیم که مردم برای متوفای خویش تا سال‌های سال همین طور به برگزاری مجالس و صرف مخارج عجیب و غریب و تبلیغات در شهرها و امکانهٔ مختلفه می‌پردازند، و آن را تعظیم شعائر به حساب می‌آورند؛ غافل از اینکه روح آن متوفای این امور در اذیت و فشار است و به اندازهٔ سر سوزنی راضی به این مسائل نمی‌باشد.

در مکتب تشیع، شاخص در ظهور و بروز شعائر، حضرات معصومین می‌باشند و سایر مناسبت‌ها نباید در این قضیه تأثیر بگذارد.

ایرادی ندارد که انسان ذکری از متوفای خویش به میان آورد و برای او طلب رحمت و مغفرت کند، ولی باید در مجلس و محفلی باشد که به نام یکی از معصومین علیهم السّلام منعقد شده باشد، نه مستقلاً برای آن متوفای.

بنابراین سالگردها و کنگره‌ها و سمینارهایی که برای بزرگان از علما و عرفای الهی منعقد می‌شود باید تحت ملاحظه و رعایت این مسئله تشکیل گردند. مثلاً اگر قرار است که برای عارفی از عرفای الهی کنگره و سمیناری تشکیل شود و در آثار و افکار آن عارف بزرگ تحقیق و تفحص شود، باید زمانی برای این قضیه در نظر گرفته شود که منطبق بر موالید یکی از حضرات معصومین علیهم السّلام باشد، مانند امیرالمؤمنین یا امام صادق یا امام علی بن موسی الرضا علیهم السّلام و أمثالهم. و یا اگر برای فقیهی از فقهای بزرگوار قرار است مجلسی منعقد گردد و یادی از آثار و افکار او بشود، مناسب است مثلاً میلاد امام باقر علیه السّلام و یا امام صادق علیه السّلام مدّ نظر قرار گیرد؛ و بر همین قیاس. و محوریت در این کنگره‌ها اولاً بلا اول، به افکار و منهاج و ممشای آن امام همام داده شود و سپس به شرح افکار آن بزرگ پرداخته شود.

علیهم السّلام:

این مجالس باید بدون هیاهو و تبلیغات و نصب آگهی و پوستر و امثال ذلک باشد.

در این مجالس صرفاً به بیان معارف دینی و مطالبی بر محوریت آن معصوم پرداخته شود، و از ذکر و تعریف و تمجید بانی احتراز گردد.

مدّاح و ذاکر، پیش از منبری به ذکر مناقب و اشعار مناسب مقام پردازد؛ و چه بهتر که از اشعار اهل معرفت، همچون جناب حافظ شیرازی و سنائی و مولانا جلال‌الدین رومی و عطار نیشابوری، و بزرگانی چون حاج میرزا حبیب‌الله خراسانی و مرحوم کمپانی و حجة‌الإسلام نیر تبریزی و فؤاد

کرمانی و فیض کاشانی و دیگران بهره‌مند گردد.

در مجلس اهل بیت از کف زدن خودداری شود و به جای آن، به ذکر صلوات پرداخته شود، و از انشاء اشعار سبک و موهون و چه‌بسا موهن خودداری گردد، و متانت و وقار لازم مجلس اهل بیت پیوسته مدّ نظر قرار گیرد؛ و لذا خانم‌ها باید از لباس وزین در این مجالس استفاده کنند و از پوشش نامناسب خودداری کنند. و از تقلید مدّاحان فاقد صلاحیت در طرز انشاء شعر و نوحه‌سرایی و اقامه عزا پرهیز گردد.

هیچ رحجانی برای بیرون آوردن لباس هنگام سینه‌زنی وجود ندارد، و از داد و بیداد و فریادهای گوش‌خراش و نعره‌های دهشتناک پرهیز شود.

مجلس امام علیه السلام باید وزین و منضبط و سنگین باشد، و باید از منبر به جای صندلی و مبل استفاده شود؛ تریبون از ره‌آوردهای غرب، و مذموم است و نباید در محافل ذکر و مجالس عزاداری مورد استفاده واقع گردد.

اگر روضه و مجلس جشن ائمه در منزل برگزار می‌شود، مناسب است یک منبر سه‌پله برای آنجا تهیه شود.

در ایام جشن و شادی، آثار سرور در مجلس ظاهر باشد و در هنگام عزاداری و مصیبت، علائم عزا در فضای مجلس مشهود باشد؛ البته افراط در سیاه‌پوش کردن نیز صحیح نیست و هر چیز باید به حدّ اعتدال باشد. و از طولانی شدن عزاداری اجتناب گردد.

پس از انعقاد مجلس، دیگر کسی وارد مجلس نشود، و موبایل همراه خود نیاورد. افراد در ضبط فرزندان و کودکان خویش اهتمام داشته باشند و هر کس کودک خود را پهلوی خویش قرار دهد.

منبری پس از ذاکر، به تبیین مبانی مکتب تشیع پردازد و از بیان حواشی و اموری که خارج از محطّ بحث و تبیین است، دوری گزیند؛ مردم تشنه معارف اهل بیت می‌باشند و از تکرار مکررات خسته شده‌اند. مردم پس از استماع سخنان خطیب باید احساس کنند به درک بهتر و انکشاف حقایق بیشتری دسترسی پیدا کرده‌اند.

اشعار و به‌خصوص نوحه‌ها باید دارای محتوا و مفاهیمی جان‌بخش و الهام‌گونه باشد. و صدای ذاکر و خطیب نباید به بیرون از مکان برگزاری برود و موجب اذیت و آزار همسایگان گردد. و بر همین اساس، دسته‌جات سینه‌زنی باید پیش از موقع استراحت مردم به جایگاه‌های خود باز گردند و از استفاده طبل و شیپور و آلات موسیقی پرهیز کنند و علاماتی را که نشان صلیب بر خود دارند، حمل نکنند.

اطعام در مجالس اهل بیت باید مانند اطعام در مراسم دیگر باشد و کیفیت را که در سایر مناسبت‌ها مورد ملاحظه قرار می‌گیرد، در مجالس اهل بیت نیز رعایت شود.

۱ مجلس جشن تولّد (ت) ما از پیغمبر دستور

از جمله مطالب مهم اینک: مجالس اهل بیت باید موجب نشاط و انبساط و شوق و رغبت نفس گردد؛ ولی تکرار زیاد در انعقاد این گونه مجالس موجب عادت و دلسردی و عدم رغبت می شود. بنابراین باید در همان حدّ متعارف از برگزاری این مجالس اکتفا نمود و به عناوین مختلف، از نذر و عادت و تظاهر بین افراد، به تکرار و استمرار این مجالس نپرداخت.

از دیگر مجالسی که منعقد می شود، «مجلس تبرّی» است. در این گونه مجالس باید به ذکر حکایات و سخنان پیشوایان و تبیین مواضع شیعه و اهل بیت پرداخته شود، و از استعمال الفاظ رکیک و مستهجن و هتک حرمت و شئون افراد پرهیز شود.

شوخی و مزاح در حدّ اعتدال اشکال ندارد، ولی بیان تعابیر موهون و اشعار مستهجن درباره گذشتگان صحیح نمی باشد. وزانت و متانت مؤمن در همه جا و در همه احوال باید محفوظ باشد.

۱ مجلس جشن تولّد:

مجلس دیگر، مجلس جشن تولّد است که امروزه علاوه بر یک فرهنگ غربی، در میان ملل مسلمان نیز رواج یافته است، که البته مناسب است با مجلس جشن و سرور به مناسبت بلوغ تغییر یابد. و در این قضیه از این جهت که انسان شایسته و مستعدّ برای خطاب تکلیف از جانب حضرت حقّ می شود، باید شاد و حرّم باشد؛ زیرا با تعلق تکلیف، راه به سوی حقیقت عبودیت که همان ورود در حرم کبریایی حقّ است، هموار می شود و اذن به حرکت و سیر در مسیر کمال و سلوک اِلی الله به او داده می شود، و از این جهت باید خدا را شاکر باشد و با همّتی عالی و نیتی خالص و ضمیری صاف و قلبی متّصل به رحمت و عنایت حق، در این مسیر گام بگذارد و سیر به سوی معبود را آغاز کند، که بزرگان فرموده اند: «سیر جوان به سوی کمالات معنوی و عبور از موانع نفس اماره و دنیای دنیّ، بسیار بسیار سریع تر و با شتاب تر از سیر و حرکت سایر افراد می باشد.» (معلق)

(۱) رجوع شود به مطلع انوار، ج ۷، ص ۲۹۶، تعلیقه. هم چنین جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به مطلع انوار، ج ۷، ص ۲۹۶؛ ج ۱۰، ص ۴۹۶؛ وظیفه فرد مسلمان در احیای حکومت اسلام، ص ۶۵، تعلیقه، پیشنهاد هجدهم.

(۲) جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به معادشناسی، ج ۱، ص ۲۶۹؛ سیری در تاریخ پیامبر اکرم صلوات الله علیه و علی آله اجمعین، ج ۲، ص ۱۹۰.

(۳) رجوع شود به اربعین در فرهنگ شیعه، ص ۷۵.

داریم که زن‌های خود را به حمام‌های عمومی،
به مجالس عمومی و به عروسی‌های عمومی
نفرستید! خدا مردی را که زن خود را به مجالس
عمومی و عروسی‌ها و عزاخانه‌ها و حمام‌های
عمومی بفرستد، لعنت کرده است! خدا کسی را
که برای زنش لباس‌های نازک بخرد، لعنت کرده
است! این روایت اطلاق دارد، نه اینکه حتماً
مرد اجنبی او را ببیند. منتها این قدر این مطالب
کم گفته می‌شود که اصلاً انسان خیال نمی‌کند که
اینها جزء متن اسلام باشد!

قوم و خویش‌هایت را در منزل دعوت کن!
اگر عیالت نمی‌تواند از عهده بربیاید، بگو خود
آنها بیایند و مردها گوسفند را می‌کشند و زن‌ها
می‌نشینند و تگه‌تگه می‌کنند؛ خودشان با
همدیگر می‌نشینند و غذا می‌خورند و چه
کیف‌ها می‌کنند! این خوب است! چقدر سابقاً
خوب بود؛ این زن‌ها یک روز در این منزل، یک
روز در آن منزل جمع می‌شدند و یکی سبزی
خرد می‌کرد، یکی رشته می‌برید، یکی نخود و
لوبیا پاک می‌کرد، یکی سوره قرآن می‌خواند،
خلاصه آتش رشته را بار می‌کردند؛ یک آتش
أبودرداء! همه با همدیگر از صبح تا غروب

^۱ الکافی، ج ۵، ص ۵۱۷.

می نشستند، نه غیبتی و نه تهمت، و روز خودشان را هم به این قسم می گذرانند. دل‌ها هم با همدیگر بود؛ نه دختر خاله با دختر خاله دشمن بود، نه مادر شوهر با عروس، نه خواهر شوهر و... بلکه همهٔ اینها با همدیگر یک دل و صمیمی بودند. اما حالا دوتا برادر نمی‌توانند در صورت همدیگر نگاه کنند! این از این طرف می‌رود، آن از آن طرف می‌رود، این به این طرف نگاه می‌کند، آن به آن طرف، که همدیگر را نگاه نکنند! **(كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا)**؛^۱ اینها احوالات جهنمی‌ها است!

حالا نمی‌توانی از دوستان و مساکین و ذوی القربی و ابن‌السبیل و قوم و خویشان دست‌گیری کنی، لا اقل ارتباط خود را از دست نده! بعضی اوقات برو و به آنها سر بزن: «حال شما چطور است؟ حال شما إن شاء الله خوب است، إن شاء الله این‌طور باشید، ما هم مثل شما، گرفتاری برای همه هست، یک روز بالا است و یک روز پایین!» دلش به دست می‌آید و قلبش به رحم می‌آید.

^۱ سوره اعراف (۷) آیه ۳۸. ترجمه:

«هرگاه امتی (به دوزخ) برود، گروه هم‌عقیدهٔ خویش را لعنت می‌کنند.»
(محقق)

لزوم انفاق براساس رعایت اعتدال و حفظ

مصالح

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ الْبَسِطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا﴾^۱؛ «حالا که

می‌خواهی انفاق کنی، نه آن‌قدر انفاق کن که
هرچه داری بدهی و نه آن‌قدر انفاق نکن که مانند
دست‌های به گردن بسته شده و غل‌زده شده،
هیچ دستت باز نشود!»

﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ﴾؛ «دستت را
غل‌زده به گردنت آویزان نکن!»

این دستت را باز کن! در جیب کن و دستت
را بگیر! تند تند پول در بیاور، و قدری این‌طور
باش!

﴿وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسِطِ﴾؛ «خیلی هم دستت را
باز نکن (که پیراهنت را هم از تو بگیرند)!»
﴿فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا﴾؛ «ملامت‌زده و
حسرت‌زده‌شده می‌نشینی!»

اگر هرچه داری بدهی، بچّه‌ات از تو
می‌خواهد و می‌گوید: خداوند علیّاً علیّاً، من را
رعیت تو قرار داد و تو را کفیل من؛ چرا از عهده
من بر نیامدی؟ چرا از عهده تربیت من

^۱سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۹.

بر نیامدی؟ چرا بدن من کمبود پیدا کرد؟ روح من و اخلاق من کمبود پیدا کرد؟ چرا من را مدرسه اسلامی نگذاشتی؟ باباجان چرا خدا و پیغمبر را در گوش من نخواندی؟ چرا من را جایی گذاشتی که حرف‌هایی به من بزنند که دین من را خراب کنند؟ من که معصوم بودم و اصلاً اختیار نداشتم، تو من را در اینجاها گذاشتی و به اینجاها آوردی!

بنابراین اگر ماهی هزار تومان یا دو هزار تومان برای بچه‌ات پول بدهی تا مسلمان بار بیاید، باید این کار را بکنی؛ و اگر نکردی و آن هزار تومان یا دو هزار تومان را به هیئت دادی، آن خلاف راه و خلاف طریق است!

هرچه پول به دست می‌آورید در مصالح خودتان خرج کنید! مصالح یعنی کمالتان، انسانیتتان، شرفتان، عزتتان، عصمتتان، اخلاقتان و تربیتتان را با آن پول حفظ کنید؛ در این صورت هرچه مصرف کنید گناه ندارد. اما اگر نه، قدری جلوی پول را باز کنید و عزت و شرف و عصمت و اخلاق را با آن حفظ نکنید، ولو اینکه جلوی پول مختصری را نگیرید، می‌گویند: چرا پولتان را بی جا خرج کردید؟!

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ

بِعِبَادِهِ خَيْرًا بَصِيرًا^۱؛ «ای پیغمبر، بدان که خدا

روزی را بر مردم باز می‌کند و خدا به هر کس که
بخواهد سعهٔ معیشت می‌دهد و هر کس را که
بخواهد روزی او را تنگ می‌کند.»

اینکه دستور داده شده است که به بقیهٔ انفاق
کنید، برای امتحان مردم است که مردم از آن
حالت خِسْت و بُخْل و حرص و شُح بیرون
بیایند؛ این کثافات آهن پاک بشود و ذغال‌هایش
بریزد، این طلا تیزآبی بشود و پاک بشود؛ نه
اینکه خدا می‌خواست به مردم انفاق کند و از شما
استمداد کرده است که حالا که شما رنج بردید،
عرق ریخته‌اید، زحمت کشیده‌اید، گندم و
جویی به دست آورده‌اید و قدری به خزائن ما
کمک کرده‌اید، حالا هم فلان فقیر را گرسنه
نگذارید و کمکش کنید! و آبروی ما را محض
رضای خدا جلوی فلان فقیر نبرید! نه، این طور
نیست!

تا اینجا هفتهٔ پیش اجمالاً قدری صحبت شد.

حرمت قتل فرزندان از ترس گرسنگی، و

مصادیق آن در عصر حاضر

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ

^۱سورهٔ اسراء (۱۷) آیه ۳۰.

وَإِيَّاكُمْ إِنِّ قَتَلْتَهُمْ كَانِ خَطَا كَبِيرًا)؛^۱ «اولاد

خودتان را از ترس گرسنگی نکشید؛ ما آنها و شما را روزی می دهیم! کشتن اولاد گناه بسیار بزرگ و خطای بسیار بزرگی است!»

این آیات که به نظر ما می رسید، می گفتیم: الحمدلله ما که از اعراب جاهلی نیستیم که فرزندان خود را از ترس فقر و گرسنگی بکشیم؛ این کار آن اعراب جاهلی بود که دختران خود را زنده زنده زیر زمین می کردند که مبادا یک روز فقیر بشوند و از عهده مخارج آنها بر نیایند!^۲ اولاد خود را از ترسِ إِمْلَاقِ نکشید! قتل جنین قتل اولاد است!^۳ زن آبستن اگر بچه خود را سقط کند، معصیت کبیره و قتل نفس است! قتل نفس محترمه و مؤمن کُشی است!^۴ از ترس فقر این کار را نکنید! آقا دوتا اولاد دارم بس است! سه تا دارم بس است! پدرم در آمد! نمی توانم از عهده خرجشان بر بیایم! اگر انسان بخواهد اتکا به خودش کند از عهده یکی اش هم بر نمی آید، از عهده خودش هم بر نمی آید! اما اگر به خدا بسپرد

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۳۱.

^۲ رجوع شود به تفسیر السمرقندی، ج ۳، ص ۵۲۹؛ تفسیر القرآن العظیم، ابن ابی حاتم الرازی، ج ۱۰، ص ۳۴۰۳؛ الکشف و البیان، ج ۱۰، ص ۱۳۹.

^۳ رجوع شود به رساله نکاحیه، ص ۱۹ و ۳۶.

^۴ رجوع شود به رساله نکاحیه، ص ۲۲ - ۳۲.

صد تای آن هم باشد کم است، دویست تای آن
هم باشد کم است!

انسان چه می گوید و فکرش کجا است؟! آن
خدایی که دارد آسمان را می گرداند، زمین را
می گرداند، خورشید را می گرداند، مریخ را
می گرداند، زُحَل و مشتری و کواکب و افلاک و
سیارات را می گرداند، ماهی های دریا [را روزی
می دهد]، و اصلاً چه خبرها و چه
عجائب المخلوقات هست؛ آن وقت از
چهار مثقال برنج یا نیم لیتر شیر برای این بچه
معصوم، در خزاین او بسته شده است و دیگر
نمی تواند به ما روزی بدهد!

اینها همه تبلیغات کفر است: «اولاد کمتر
زندگی بهتر!» خُب این زن چه کند؟ این زن باید
آبستن بشود یا نه؟ اگر آبستن نشود هزار تا
مرض می گیرد! زن اگر آبستن نشود، به هر
قسمی که باشد، مریض می شود! قرص بخورد
مریض می شود، مرض اعصاب می گیرد، مرض
قلب می گیرد، مرض جنون می گیرد، مرض های
غیر قابل معالجه می گیرد! زن هایی که قرص
می خورند تا عادت زنانگی شان جلو و عقب
ببافتد، همه مریض می شوند! اگر دستگاه
استعمال کنند برای اینکه رحم نطفه نپذیرد، به
امراضی مبتلا می شوند و سرطان رحم می گیرند!

غالب زن‌هایی که امراض رحمی و یا سرطان رحم دارند به خاطر همین جلوگیری‌ها است! هر قسمی که باشد، مریض می‌شوند. زنی که حائض می‌شود، سلامت‌ش به این است که آبستن بشود و بزاید. زن از هنگامی که بالغ می‌شود تا هنگامی که یائسه می‌شود باید آبستن بشود و بچه بیاورد و بزاید؛ حالا در این دوره بیست‌تا، پانزده‌تا، ده‌تا، پنج‌تا، هرچه سلامت مزاج این زن است؛ وگرنه زن مریض می‌شود، مرض اعصاب می‌گیرد، مرض قلب می‌گیرد، کلیه‌اش ورم می‌کند و دق می‌کند! ^۱ چرا الآن عمرها اگر پنجاه یا پنجاه و یک بشود، می‌گویند: خُب الحمدلله عمری کرده است و مسنّ بود؟! چرا این‌طور می‌شود؟

خدا نمی‌تواند از عهده روزی بر بیاید؟! «دوتا یا سه‌تا» هم نوشته‌اند؛ نوشته‌اند: «دوتا کافیه»! [اما برعکس است؛] اولاد کمتر زندگی پُر مخمسه‌تر و زندگی شیطانی‌تر! اینها رحمت‌اند! پیغمبر می‌گوید:

تَنَاقَحُوا تَنَاسَلُوا تَكْتُمُوا؛ فَإِنَّ أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَوْ بِالسَّقَطِ! ^۲

يَقِفُ مُخْبَطًا عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ، فَيَقَالُ لَهُ: ادْخُلْ! فَيَقُولُ: لا، حَتَّى يَدْخُلَ مَعِيَ أَبُوای قَبْلِي! ^۳

^۱ جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به رساله نکاحیه، ص ۳۹ - ۴۱.

^۲ جامع الأخبار، شعیری، ص ۱۰۱.

^۳ الکافی، ج ۵، ص ۳۳۴.

«ازدواج کنید و در ازدیاد نسل بکوشید تا [در روز قیامت، روی مرا به گویندگان "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" سفید کنید! من افتخار می‌کنم به آن بچۀ مؤمنی که بدون اختیار سقط شده است و از دنیا رفته است!]

این بچۀ مؤمن (چون پدر و مادرش مؤمن بودند) روز قیامت کنار بهشت

می‌آید و مثل آقاها می‌ایستد و دست به کمرش می‌زند و سینه و شکمش را هم جلو می‌آورد؛ ملائکه می‌گویند: آقازاده بفرما بهشت! می‌گوید: من نمی‌روم تا پدر و مادرم را زودتر داخل بهشت کنم!»

بچۀ سقط، روز قیامت از پدر و مادرش شفاعت می‌کند! اینها را ما می‌خوانیم، امّا در مقام عمل به آن مانده‌ایم!

در مجالس می‌خوانیم:

قال النبيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: النُّكَاحُ سُنَّتِي، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي! ^۱ «نکاح سنت من است، کسی که از سنت من اعراض کند از من نیست!»

با چه کسی ازدواج کنم؟ با چه شرایطی؟

^۱ جامع الأخبار، شعیری، ص ۱۰۱.

﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيْمَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ
وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾.^۱

ای مردها، ای خانم‌ها، ای اولیا! بچه‌هایتان را
به هم بدهید، فکر فقر هم نکنید! اگر کسی به
خواستگاری دخترتان آمد و دیدید فقیر است،
بدهید و نگویید: آقا مال از کجا می‌آورید؟!
نگویید: سرمایه از کجا می‌آورید?!

﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ
عَلِيمٌ﴾.

می‌گویند: آقا سلام علیکم و رحمة الله، حالا
بفرمایید این داماد شما چه کاره است؟ از کجا نان
می‌آورد؟ شغلشان چیست؟ درآمدشان چقدر
است؟ خانه شخصی دارند؟ اصلاً اولین صحبتی
که در مجالس می‌کنند این است! نمی‌گوید: حالا
آقا ایمانش چقدر است؟ تقوایش چقدر است؟
اخلاقش چطور است؟ این داماد غیرت دارد یا
ندارد؟ من دخترم را می‌خواهم به او بدهم، آیا
شرف دارد یا ندارد؟ می‌تواند عصمت خدا را
حفظ کند یا نه؟ هیچ از این صحبت‌ها نیست!

^۱ سوره نور (۲۴) آیه ۳۲. رساله نکاحیه، ص ۵۰:

«و به نکاح در آورید مردان بی‌زن و زنان بی‌شوهر را که از خودتان هستند،
و شایستگان از غلام‌های خودتان و از کنیزهای خود را! و اگر آنها فقیر باشند
(باکی نیست، زیرا) خداوند از فضل خود آنها را بی‌نیاز می‌نماید؛ و خداوند
واسع (پر ظرفیت و متحمل)، و علیم (دانا) است.»

پس ما همین طوری می خوانیم: **﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَسِيعٌ عَلِيمٌ﴾**؛ اما خودمان هیچ فکر می کنیم که خودمان هم در تحت این خطاییم؟!

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ﴾^۱ «بچه هایتان را از ترس گرسنگی نکشید!»

سقط جنین، کشتن بچه و قتل نفس محترمه است، و از گناہانی است که قابل عفو نیست! در قرآن مجید آیه داریم:

﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا﴾^۲ «کسی که نفس محترمی را بکشد مخلد در آتش خواهد بود!»

حالا می خواهد بچه در شکم مادر نفس بکشد یا نکشد! کمتر از چهار ماه باشد یا بیشتر باشد! علقه باشد یا مُضِغِه باشد یا جنین باشد! وقتی نطفه در رحم منعقد شد، حتی نطفه دو روزه که رحم آن را به عنوان بچه پذیرفته است، انسان نمی تواند آن را سقط کند، به هیچ عنوان و به هیچ صورت و به هیچ کیفیتتی!^۳ بچه را نگه دارید و از

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۳۱.

^۲ سوره نساء (۴) آیه ۹۳.

^۳ من لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۱۷۱:

«عن إسحاق بن عمّار قال: قلت لأبي الحسن عليه السلام: المرأة تخاف الحبل فتشرب الدواء فتلقى ما في بطنها. فقال: "لا". فقلت إنما هو نطفة. قال: "إنَّ أوَّلَ ما يُخَلَقُ نطفةً."»

ترس گرسنگی نکشید! یک آیه در قرآن داریم:
(وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ
وَإِيَّاهُمْ)؛^۱ «ما شما را روزی می دهیم و ما آنها را

روزی می دهیم.»

و این آیه دارد:

(نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ)؛^۲ «ما آنها را روزی می دهیم و
ما شما را روزی می دهیم.»

خیلی عجیب است! می فرماید: روزی دست
ما است؛ زیر آسمان را باز می کنیم، تمام صحراها
سبز می شود و درخت‌ها پر میوه می شود؛ آن قدر
فراوانی و آن قدر نعمت می شود که اصلاً
نمی شود حساب کرد! این زمین است؛ چطور
می شود که شما [نعمت از آن] به دست بیاورید؟!
هرجا بزنید می بینید در بسته است! دست ما
است؛ سراغ ما بیاید تا کار را درست کنیم.

(إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطَاً كَبِيراً)؛^۳ «کشتن آنها گناه

بزرگی است!»

حرمت شدید زنا

ترجمه: «اسحاق بن عمّار گوید: از امام کاظم علیه السلام راجع به زنی
پرسیدم که از باردار شدن می ترسد و دارویی می خورد و آنچه در رحم دارد
سقط می کند؛ حضرت فرمودند: «نکند!» عرض کردم: این فقط یک نطفه
است! فرمودند: «اولین چیزی که خلق می شود نطفه است!» (محقق)

^۱ سوره أنعام (۶) آیه ۱۵۱.

^۲ سوره إسراء (۱۷) آیه ۳۱.

^۳ سوره إسراء (۱۷) آیه ۳۱.

﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَىٰ إِنَّهُ كَانَ فُحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾^۱؛

«اصلاً به زنا نزدیک نشوید!»

نه اینکه زنا نکنید؛ نزدیک زنا هم نشوید و خیال زنا هم نکنید؛ نه زنای چشم، نه زنای گوش و نه زنای دست! [در روایت است]:

زنای دست، دست زدن به زن نامحرم است؛ زنای چشم، نگاه کردن است؛ و زنای گوش، گوش دادن به حرف زن نامحرم است.^۲

یک تلفن می‌کنید و آن خانم با شما آهسته و رقیق صحبت می‌کند، این زنا است! این زنی که صدایش را در تلفن آهسته می‌کند، دارد زنا می‌کند؛ این زنای سَمَع است! قرآن می‌گوید:

﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾^۳؛ «زن‌ها که می‌خواهند صحبت کنند، صدایشان را آهسته نکنند، درشت صحبت کنند!»

صدای آهسته زن جذب می‌کند. حالا صدای زن آهسته است، این هم می‌آید آهسته‌تر می‌کند! فکر نمی‌کنید جهنم هم هست؟ خیال می‌کنید که

^۱ سوره اسراء (۱۷) آیه ۳۲.

^۲ جامع الأخبار، شعیری، ص ۱۴۵.

^۳ سوره احزاب (۳۳) آیه ۳۲. اسرار ملکوت، ج ۳، ص ۲۱۷:

«پس هنگام سخن گفتن صدای خود را نازک نکنید که این امر موجب تحریک افراد مریض و آلوده خواهد شد.»

اینها از خدا جلو می‌افتند؟!

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ

مَا يَحْكُمُونَ﴾^۱ «آن کسانی که تن به گناه می‌دهند

و خیال می‌کنند به واسطه سیئه دارند از ما جلو

می‌افتند، نه خیر، خیلی بد حکم می‌کنند!»

چرا نزدیک زنا نروید؟

﴿إِنَّهُ كَانَ فُحِشَةً﴾؛ «کار و رفتار خیلی بد، و

فاحشه خیلی بدی است!»

﴿وَسَاءَ سَبِيلًا﴾^۲ «زنا راه بدی است!»

این راه بد است، این راه از بین بردن عصمت

و عفت است، از بین رفتن نسب است،

از بین رفتن عواطف است، از بین رفتن انسانیت

است؛ خیلی بد است! دنبال این کار نروید!

نهی اکید اسلام از خودکشی و قتل به ناحق

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾^۳؛

«نفس محترمه‌ای را که خداوند علی‌اعلیٰ او را

محترم شمرده است، نکشید مگر به حق!»

کشتن به حق: یعنی جزای نفس محترمه‌ای

که آدمی کشته است، این است که او را بکشند و

اگر انسان این نفس محترمه را کشت، به حق

کشته است؛ یا کسی جنایتی مرتکب شده است

^۱ سوره عنکبوت (۲۹) آیه ۴.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۳۲.

^۳ سوره اسراء (۱۷) آیه ۳۳.

که در قانون اسلام، حاکم شرع باید او را بکشد، مثلاً مرتدّ شده است، در این صورت دیگر این نفسِ محترمه نیست و حکم اِرتداد و حکم به قتلش صادر می‌شود؛ یا در زمین فساد کرد و امثال اینها.

(نفسِ محترمه‌ای را نکشید)؛ چه نفس

خودتان و چه نفس غیر خودتان. انسان در شریعت اسلام مختار نیست خودش را بکشد و بگوید: من از جان خودم سیر شده‌ام و می‌خواهم خودم را بکشم! چنین حقّی به انسان داده نشده است. اگر انسان اِنْتِحار کند، در جهنّم مخلّد است؛ چون انسان مالک خودش نیست. این اختصاص به قانون الهی دارد، و در هیچ‌یک از قوانین دنیا نیست که اِنْتِحار حرام است؛ وقتی کسی اِنْتِحار کرد، کدام قانون می‌تواند جلوی او را بگیرد؟! این اِنْتِحار کرد و خودش را کشت! قوانین ظاهری متکفّل امر باطن نیست و نمی‌تواند باشد! هیچ‌یک از قوانین ظاهری متکفّل امر باطن نیست، اما قانون باطن یک امر دیگری است؛ می‌گوید: ای انسان، تو مالک خودت نیستی، کما اینکه مالک چیزهای دیگر هم نیستی! خدا مالک تو و مالک چیزهای دیگر است؛ و خدا به تو اجازه اِنْتِحار نداده است و گفته است: اگر خودکشی کنی در جهنّم مخلّد

خواهی بود!^۱

﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾؛

نفس خود انسان هم نفس محترمه است، و نفس دیگر هم نفس محترمه است؛ پس انسان نمی‌تواند بکشد.

کیفیت قصاص در اسلام

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطٰنًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا﴾؛^۲ «اگر کسی

را بی‌گناه کشتند، ما برای ولیّ دم او قدرت و سلطان و حقّ قصاص قرار دادیم که بتواند قاتل را بکشد.»

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوَةٌ يَاۤأُولِيَ الۡاَلْبٰبِ﴾.^۳

﴿فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ﴾؛ «حالا ولیّ دم که می‌خواهد این شخص قاتل را

بکشد، پس فقط قاتل را بکشد و اسراف در قتل نکند!»

یعنی نرود و برادرش را هم بکشد، زنش را هم بکشد، و اگر قدرت دارد برود تمام آن دهی

^۱ رجوع شود به رساله نکاحیه، ص ۲۴ - ۲۷.

^۲ سوره اسراء (۱۷) آیه ۳۳.

^۳ سوره بقره (۲) آیه ۱۷۹. امام شناسی، ج ۱۲، ص ۲۷۳:

«ای صاحبان خرد و اندیشه، از برای شما در قصاص، زندگی و حیات است.»

که قاتل در بین آن بوده است، همهٔ ده و همهٔ مردم آن را هم بکشد؛ چنین حقی نیست! اسراف در قتل نیست؛ قاتل یک نفر را کشته است، ولی دم فقط می‌تواند آن قاتل را بکشد.

﴿إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا﴾؛ «آن شخص مقتول که مظلوم واقع شده و زجر کشیده است، مورد نصرت ما است.»

و ما با اعطای حقّ ولایتی که به ولیّ دم او برای گرفتن خون او کردیم، او را ناصر قرار دادیم.

نحوهٔ ادارهٔ امور و اموال یتیمان

﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾^۱؛

«به مال یتیم نزدیک نشوید، مگر به قسمی که آن قسم از همهٔ اقسام بهتر است.»

باز هم نمی‌گویند که مال یتیم نخورید؛ می‌فرماید: نزدیک مال یتیم نشوید مگر به قسمی که اگر انسان نزدیک مال یتیم نشود مال یتیم ضایع می‌شود! مثلاً پدری از دنیا رفته است و مالش برای بچهٔ صغیرش مانده است و اگر کسی نزدیک آن مال نشود، مال تلف می‌شود؛ خود بچه هم که نمی‌تواند مال خودش را اداره کند.

^۱ سورهٔ اسراء (۱۷) آیه ۳۴.

پس باید آن قیّم و یا آن وصیّ و یا مجتهد
جامع الشرائط و یا در صورتی که نباشد، عدول
مؤمنین، و یا در صورتی که مردمان عادل نباشند،
فسّاق مؤمنین، بایستی که مال یتیم را اداره کنند؛
(بِأَلْتِي هِيَ أَحْسَنُ)؛ «به قسم أحسن و به طریقی
که از همه آن طریق‌ها نیکوتر است.»

مثلاً اگر فرشی برای این بچه مانده است،
ببیند این فرش را چه قسم می‌توانند نگه دارند
که خراب نشود؛ اگر بهتر است که این فرش را
برای بچه تا سنّ بلوغ بگذارند بماند، پس فرش
را بگذارند، و یا اگر این فرش تا سنّ بلوغ بماند
خراب می‌شود، پس فرش را بفروشند و به
چیزی تبدیل کنند که خراب نشود. اگر با آن مال
بچه تجارت می‌کنند، تجارت‌هایی کنند که
معمولاً ضرر ندارد یا ضررش کم است و
منفعتش بیشتر است، و حصّه و منفعت را برای
بچه در نظر بگیرند. خودشان هم که در مال یتیم
تصرّف می‌کنند، باید مصلحت بچه را منظور
کنند. کسی از دنیا رفته است و انسان هم باید به
منزل آن یتیم برود، حالا در هریک از اثاثیه
زندگی اش که بود تصرّف می‌کند؛ نه خیر، باید
مصلحت بچه را منظور کند.

و صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ و آلِهِ الطَّاهِرِينَ، و
سَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا!

